

GEDRAGSCODE NATUURBEHEER

Inhoud

Inleiding	3
DEEL I. ACHTERGRONDEN EN TOELICHTING	4
1.1 Wettelijk kader van de Gedragscode natuurbeheer	4
1.2 Uitgangspunten bij het opstellen van de Gedragscode natuurbeheer	5
1.3 Opzet van de Gedragscode natuurbeheer	6
1.4 Toepassing van de Gedragscode	7
1.5 Toelichting op de natuurkalenders	9
1.6 Begrippen	11
DEEL II. DE GEDRAGSCODE NATUURBEHEER	13
2.1 Maatregelen bij natuurwerkzaamheden, algemeen	13
2.2 Natuurkalenders voor veel voorkomende natuurwerkzaamheden	15
2.2.1 Begrazen van natuurterreinen	16
2.2.2 Omzagen en afzetten van houtige beplantingen	17
2.2.3 Plaggen, chopperen, maaien en strooisel vegen van heide	19
2.2.4 Branden van heide	20
2.2.5 Beheer van weidevogelgrasland	21
2.2.6 Beheer van bijzondere gras- en hooilanden	22
2.2.7 Maaien van rietland	23
2.2.8 Schonen en baggeren van poelen en waterlopen	24
2.2.9 Akkerwerkzaamheden	25
2.2.10 Onderhoud van gebouwen en bouwwerken	26
DEEL III BIJLAGEN	27
Bijlage 3.1 Beschermde inheemse dier- en plantensoorten Flora- en faunawet	27
3.1.1 Algemeen beschermde soorten	28
3.1.2 Zwaarder beschermde soorten	29
Bijlage 3.2 Juridisch kader van de Gedragscode natuurbeheer	31
3.2.1 De Flora- en faunawet	31
3.2.2 Algemene zorgplicht	31
3.2.3 Verbodsbepalingen	31
3.2.4 Het wettelijke regime voor de juridisch zwaarder beschermde soorten	32
3.2.5 De Gedragscode volgens het Vrijstellingenbesluit	33
3.2.6 Handhaving	34
Bijlage 3.3 Checklist natuurbeheer	35
Bijlage 3.4 Maatregelen uit Gedragscode voor Waterschappen	40
3.4.1 Schonen van waterlopen en oevers (het natte profiel)	40
3.4.2 Baggeren van bodems, herprofilering en herstelwerkzaamheden aan oevers	41

Inleiding

De Gedragscode natuurbeheer is opgesteld door het Bosschap met medewerking van Staatsbosbeheer, SBNL, Natuurmonumenten, De Landschappen, de Federatie Particulier Grondbezit en anderen.

De Gedragscode natuurbeheer is geen wetgeving, maar is wel een op de wet gebaseerd hulpmiddel waarmee beheerders van natuur reguliere werkzaamheden kunnen uitvoeren zonder in strijd te handelen met de Flora- en faunawet.

De Gedragscode natuurbeheer bestaat uit drie delen:

- Het eerste deel geeft achtergronden bij de Gedragscode natuurbeheer en een toelichting daarop. Om de Gedragscode natuurbeheer goed te kunnen toepassen is het belangrijk om die achtergronden en toelichting te lezen.
- Het tweede deel vormt de kern van de Gedragscode natuurbeheer. Hierin staan de maatregelen die moeten worden genomen bij alle natuurwerkzaamheden die in deze Gedragscode natuurbeheer zijn opgenomen (hoofdstuk 2.1). Verder bevat dit deel de zogenoemde natuurkalenders (hoofdstuk 2.2). Bij die natuurkalenders staan voorzorgsmaatregelen beschreven die nodig zijn bij diverse natuurwerkzaamheden.
- Het derde deel bevat de bijlagen, met daarin meer achtergrondinformatie, de Checklist natuurbeheer en relevante delen uit de gedragscode voor waterschappen.

Deze Gedragscode natuurbeheer is goedgekeurd door de Minister van LNV bij besluit van 21 april 2009, kenmerk TRCDR 2009/970.

DEEL I. ACHTERGRONDEN EN TOELICHTING

1.1 Wettelijk kader van de Gedragscode natuurbeheer

Op grond van artikel 8 van de Flora- en faunawet is het verboden om planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te vernielen of te beschadigen. Verder is het op grond van de artikelen 9 tot en met 12 verboden om dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort (zie onderstaand kader), te doden, te verwonden of opzettelijk te verontrusten, om hun nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren en om hun eieren te beschadigen of te vernielen.

Beschermde inheemse dier- en plantensoorten

De wetgeving onderscheidt een aantal categorieën beschermde inheemse dier- en plantensoorten:

- a) algemeen voorkomende beschermde inheemse dier- en plantensoorten (zie tabel I in bijlage 3.1); voor deze soorten, die zijn aangewezen bij ministeriële regeling, geldt een algemene vrijstelling van de verboden van de Flora- en faunawet. De aanwezigheid van zulke soorten is dan ook niet van belang bij het toepassen van de Gedragscode natuurbeheer. Wel is de algemene zorgplicht van artikel 2 van de Flora- en faunawet ook op deze soorten van toepassing.
- b) beschermde inheemse dier- en plantensoorten die niet zijn aangewezen als zeer algemeen voorkomende soort (zie tabel II in bijlage 3.1); deze categorie bestaat uit:
  - soorten van bijlage 1 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten;
  - soorten van de Habitatrichtlijn, bijlage IV;
  - soorten van de Vogelrichtlijn;
  - alle overige beschermde dier- en plantensoorten, die niet vallen onder één van de hiervoor sub a en b genoemde categorieën van soorten.

Voor de sub b genoemde soorten geldt, bij het uitvoeren van werkzaamheden in het kader van natuurbeheer, een vrijstelling van de verboden van de artikelen 8, 9, 10, 11 en 12 van de Flora- en faunawet, mits wordt gewerkt volgens een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode.

In de Gedragscode natuurbeheer wordt voor de categorie a, de algemeen voorkomende soorten, de term 'algemeen beschermde soorten' gebruikt. Voor de categorie b wordt de term 'zwaarder beschermde soorten' gebruikt.

Meer informatie over de categorieën beschermde inheemse dier- en plantensoorten vindt u op: www.minlnv.nl

Op de genoemde verbodsbepalingen bestaan uitzonderingen, die zijn vastgelegd in het Besluit Vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten. Dit besluit maakt, onder meer, de uitvoering van reguliere natuurbeheerwerkzaamheden mogelijk via een vrijstelling, onder voorwaarde dat gewerkt wordt volgens een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Degene die werkzaamheden laat uitvoeren moet aan de handhaver kunnen aantonen dat hij handelt conform die gedragscode.

Uiteraard is werken volgens een gedragscode niet noodzakelijk wanneer de genoemde verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet door de werkzaamheden niet kunnen worden overtreden; er is dan immers helemaal geen vrijstelling van die verbodsbepalingen nodig.

De Gedragscode natuurbeheer geeft regels voor de planning en de uitvoering van beheersmaatregelen. Wanneer een natuurbeheerder deze regels volgt, zullen mogelijk negatieve effecten van de werkzaamheden voor de te beschermen soorten beperkt blijven. Er geldt dan een vrijstelling van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet en de beheerder hoeft géén ontheffing aan te vragen.

Wanneer sprake is van grootschalige ingrepen die erop zijn gericht om knelpunten in het systeem op te heffen en biotoopontwikkeling mogelijk te maken, zal er vaak sprake zijn van inrichtings- en/of herstelmaatregelen. Voor zulke maatregelen geldt géén vrijstelling op basis van de Gedragscode natuurbeheer. In deze gevallen moet de beheerder wél een Flora- en faunawet ontheffing aanvragen. Overigens is zo'n ontheffing niet nodig wanneer er geen zwaarder beschermde soorten (zie bovenstaand kader) in het gebied aanwezig zijn; de werkzaamheden kunnen dan immers nooit leiden tot overtreding van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet.

Voor verdere informatie over het wettelijke kader wordt verwezen naar bijlage 3.2.

1.2 Uitgangspunten bij het opstellen van de Gedragscode natuurbeheer

Voor goed begrip van de Gedragscode natuurbeheer is het van belang om enkele uitgangspunten, die bij het opstellen daarvan een rol hebben gespeeld, toe te lichten.

Natuurbeheer door professionele organisaties is gebaseerd op de (statutaire) doelstellingen van zulke organisaties en begint met het maken van consistente en landschapsecologisch verantwoorde keuzes over de natuurdoelen voor een gebied. In het verlengde van die doelen zal de beheerder keuzes maken over de uit te voeren maatregelen. Voor zover het daarbij gaat om regulier beheer, zal de beheerder in het algemeen gaan werken volgens de Gedragscode natuurbeheer.

Bij het uitvoeren van reguliere maatregelen heeft een beheerder vaak te maken met de aanwezigheid van zwaarder beschermde plant- en diersoorten. Door het uitvoeren van zulke maatregelen kunnen exemplaren van deze zwaarder beschermde soorten worden verstoord of beschadigd, terwijl het voor duurzame instandhouding van de juiste habitat voor die soorten juist noodzakelijk kan zijn om die maatregelen te nemen.

De opstellers van de Gedragscode natuurbeheer hebben het belang van de instandhouding of versterking van een bepaald type natuur (habitat) in beginsel voorop gesteld. Het is immers niet mogelijk om soorten in stand te houden wanneer de habitats van die soorten niet in stand worden gehouden. De Gedragscode natuurbeheer stelt echter wel zodanige voorwaarden aan de uitvoering van zulke maatregelen, dat populaties van soorten geen onaanvaardbaar schade kunnen oplopen. Dit kan worden geïllustreerd met een voorbeeld:

Om een dotterbloemhooiland in stand te houden en om te voorkomen dat een verschuiving naar een ander type natuur optreedt, moet zo'n hooiland in de zomer worden gemaaid. Maar op dat moment kan daar een individu van een zwaarder beschermde soort aanwezig zijn, bijvoorbeeld een ringslang. In zo'n geval is de instandhouding en ontwikkeling van het graslandhabitat - en daarmee het uitvoeren van de maatregel - belangrijker dan het behoud van het specifieke individu. Zonder habitat zal immers de soort ter plaatse niet kunnen voortbestaan.

De Gedragscode natuurbeheer beschrijft de basisvoorwaarden die nodig zijn om maatregelen zodanig zorgvuldig uit te voeren dat zwaarder beschermde soorten daarbij niet geschaad worden, althans dat eventuele schade aan zwaarder beschermde soorten tot een minimum beperkt blijft. Vaak zal een professionele natuurbeheerder in zijn voorzorg echter verder gaan dan volgens de Gedragscode natuurbeheer nodig is. Ook dit kan met een voorbeeld worden verduidelijkt:

In de Gedragscode natuurbeheer is bij de natuurkalender voor het beheer van weidevogelgrasland aangegeven dat er gemaaid kan worden in het broedseizoen, mits de nesten en de kuikens ontzien worden. Uiteraard is het beter om in het broedseizoen volledige rust te garanderen voor de weidevogels. Bij de meeste terreinbeherende organisaties is het dan ook gebruikelijk dat er geen maatregelen in de periode van 1 april tot 15 juni worden uitgevoerd.

In de Gedragscode natuurbeheer is niet beschreven wat het optimale beheer is voor een soort of soortgroep. Daarvoor is de Gedragscode natuurbeheer niet geschikt, omdat optimaal beheer soort- en gebiedspecifiek maatwerk vereist. Optimaal beheer wordt doorgaans beschreven in beheerplannen en leefgebiedplannen.

Het is een bewuste keuze van de opstellers om in de Gedragscode natuurbeheer voldoende ruimte te geven aan de beheerder om maatregelen waar mogelijk naar vrijheid in te richten en uit te voeren. Deze flexibiliteit is noodzakelijk om het natuurbeheer op een optimale manier te kunnen uitvoeren en in te kunnen spelen op de specifieke omstandigheden ter plaatse. Er dan is dan ook naar gestreefd het aantal voorwaarden niet groter dan nodig te maken. Het staat de beheerder bij de uitvoering van natuurbeheer uiteraard vrij om verder te gaan dan wat de Gedragscode natuurbeheer voorschrijft.

1.3 Opzet van de Gedragscode natuurbeheer

De Gedragscode natuurbeheer is van toepassing op een aantal maatregelen die kunnen worden beschouwd als de meest voorkomende maatregelen bij de uitvoering van natuurbeheer. Het gaat om de volgende werkzaamheden:

1. Begrazen van natuurterreinen
2. Omzagen en afzetten van houtige beplantingen
3. Plaggen, chopperen, maaien en strooisel vegen van heide
4. Branden van heide
5. Beheer van weidevogelgrasland
6. Beheer van bijzondere gras- en hooilanden
7. Maaien van rietland
8. Schonen en baggeren van poelen en waterlopen
9. Akkerwerkzaamheden
10. Onderhoud van gebouwen en bouwwerken

Voor de bovengenoemde soorten maatregelen geeft de Gedragscode natuurbeheer 'gedragsregels', die te vinden zijn in de hoofdstukken 2.1 en 2.2:

N.B. Inrichtings- en herstelmaatregelen komen in de Gedragscode natuurbeheer niet aan de orde. Wanneer zulke maatregelen moeten plaatsvinden en kunnen leiden tot schade aan zwaarder beschermde soorten, moet daarvoor een ontheffing worden aangevraagd op basis van de Flora- en faunawet.

In hoofdstuk 2.1 staan maatregelen beschreven die moeten worden genomen bij de uitvoering van alle genoemde natuurwerkzaamheden;

In hoofdstuk 2.2 staan de maatregelen beschreven die specifiek gelden bij een bepaalde soort natuurwerkzaamheden. Hoofdstuk 2.2 geeft die maatregelen in de vorm van zogenoemde 'natuurkalenders' met daarbij behorende voorzorgsmaatregelen. Deze natuurkalenders worden toegelicht in paragraaf 1.5.

1.4 Toepassing van de Gedragscode

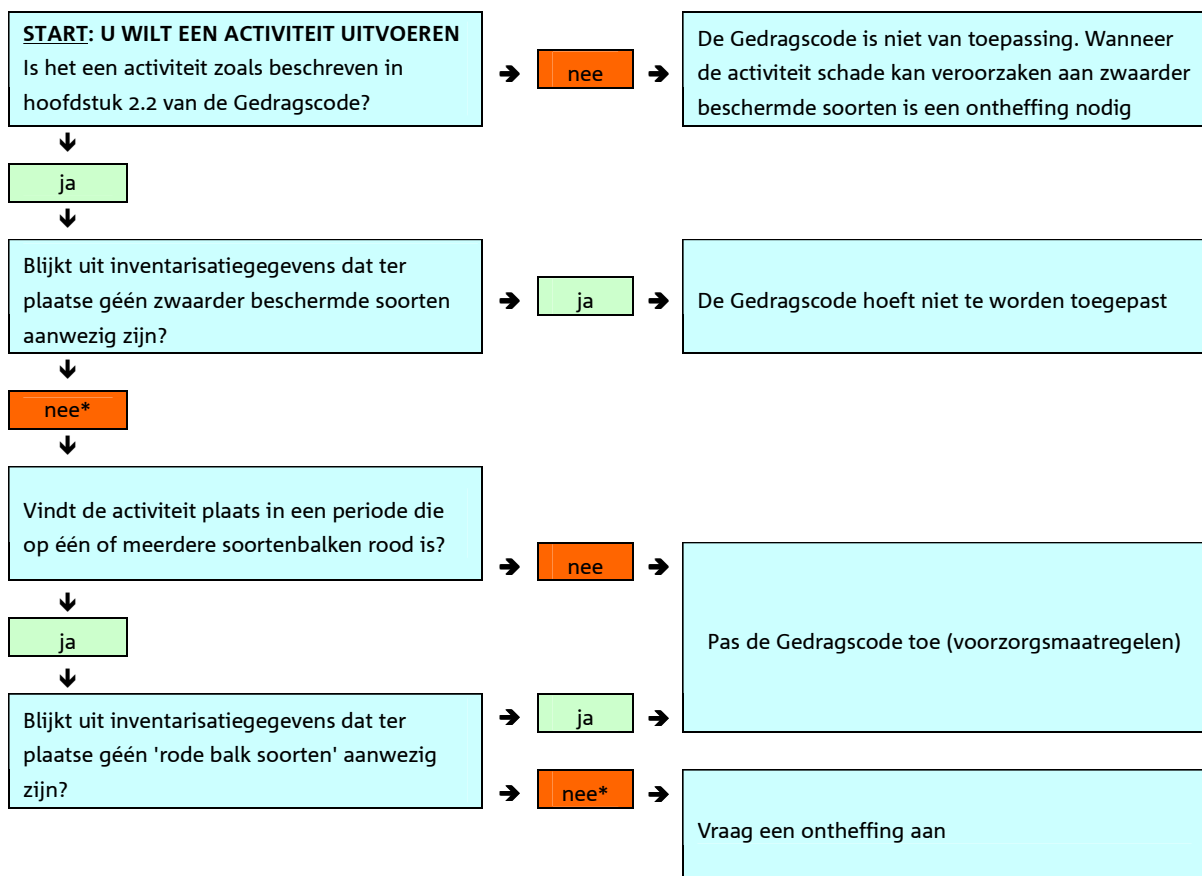
Wanneer wordt de Gedragscode natuurbeheer in de praktijk nu toegepast? Hiervoor kan de volgende 'routekaart' worden gebruikt:

1. Wanneer natuurbeheerwerkzaamheden worden uitgevoerd die worden beschreven in hoofdstuk 2.2 van de Gedragscode natuurbeheer, dan is deze van toepassing. Wanneer natuurbeheerwerkzaamheden worden uitgevoerd die niet worden beschreven in hoofdstuk 2.2 van de Gedragscode natuurbeheer, dan is deze niet van toepassing. In voorkomend geval zal dan een ontheffing moeten worden aangevraagd.
2. Ook op de volgende activiteiten is de Gedragscode natuurbeheer niet van toepassing:
  - werkzaamheden op of langs in regelmatig gebruik zijnde (bos)wegen, waaronder wegonderhoud, het verwerken van langhout, het transporteren van hout, plagsel, sloopmateriaal, bagger, riet en maaisel, en het chippen van hout;
  - het blessen van bomen;
  - het uitvoeren van een schouw van natuurterreinen;
  - het uitvoeren van onderzoek in natuurterreinen, zoals inventarisaties en monitoring van aanwezige dier- en plantensoorten, voor zover hierbij geen zwaarder beschermde diersoorten gevangen worden.Deze werkzaamheden kunnen het hele jaar worden uitgevoerd zonder dat een ontheffing of speciale voorzorgsmaatregelen nodig zijn, althans wanneer de normale zorgvuldigheid in acht wordt genomen.
3. Wanneer op basis van inventarisatiegegevens bekend is dat er géén zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn in een terrein waar natuurbeheerwerkzaamheden moeten worden uitgevoerd, dan is het niet nodig om bij het uitvoeren van die werkzaamheden de Gedragscode natuurbeheer toe te passen. Dit volgt uit de geldende regelgeving.

N.B. Dit neemt overigens niet weg dat de natuurbeheerder ook dan in veel gevallen voor een belangrijk deel volgens de bepalingen van de Gedragscode natuurbeheer zal handelen, omdat deze bepalingen veel overlap hebben met de al bestaande uitvoeringspraktijk van zorgvuldig natuurbeheer.

4. Wanneer natuurbeheerwerkzaamheden worden uitgevoerd die worden beschreven in hoofdstuk 2.2 van de Gedragscode natuurbeheer en daarnaast ófwel bekend is dat in het betreffende terrein zwaarder beschermde inheemse planten- en/of diersoorten voorkomen, ófwel geen inventarisatiegegevens beschikbaar zijn, dan kunnen natuurwerkzaamheden worden uitgevoerd volgens de bepalingen van de Gedragscode natuurbeheer. Wanneer de Gedragscode natuurbeheer niet wordt toegepast, kan een ontheffing nodig zijn.
5. Wanneer de natuurwerkzaamheden (moeten) worden uitgevoerd in een periode die rood is gekleurd in een of meerdere van de soortenbalken van de kalender die van toepassing is, kan dit in beginsel alleen op basis van een ontheffing van de Flora- en faunawet. Een ontheffing is echter niet nodig wanneer uit inventarisatiegegevens blijkt dat de betreffende soort(en) niet aanwezig is (zijn) in het terrein.

In een schema samengevat:

* Dit kan ook betekenen dat er geen of onvoldoende inventarisatiegegevens voorhanden zijn; in dat geval kan, wanneer nodig of gewenst, een (nieuwe) inventarisatie plaatsvinden.

Wanneer wordt gewerkt volgens de Gedragscode natuurbeheer, worden de maatregelen genomen en voorwaarden nageleefd die worden beschreven in hoofdstuk 2.1 (Maatregelen bij natuurbeheerwerkzaamheden, algemeen) en worden de voorzorgsmaatregelen in acht genomen die zijn vermeld bij de betreffende natuurkalender in hoofdstuk 2.2. De natuurkalenders en de wijze waarop deze moeten worden toegepast worden beschreven in de volgende paragraaf.

Afwijking van een in de Gedragscode natuurbeheer beschreven gedragsregel is slechts mogelijk wanneer wordt voldaan aan de volgende voorwaarden:

1. In het beheersplan/werkplan wordt overtuigend gemotiveerd waarom het in dat concrete geval niet mogelijk is, of, gelet op de negatieve effecten voor de betreffende soort(en), niet wenselijk is om te handelen volgens de in de Gedragscode natuurbeheer beschreven gedragsregel;
2. In het beheersplan, het werkplan of in de checklist wordt door een ecologisch deskundige overtuigend gemotiveerd waarom de gekozen alternatieve werkwijze voor de betreffende soort(en) minimaal hetzelfde voorzorgseffect heeft als de in de Gedragscode natuurbeheer beschreven gedragsregel, dan wel een gunstiger effect heeft;
3. Deze gedocumenteerde motivering is te allen tijde beschikbaar ten behoeve van het toezicht op de naleving van de wet. Op verzoek van handhavende instanties wordt onverwijld inzage gegeven of wordt een afschrift verstrekt.

Wanneer wordt afgeweken met inachtneming van deze voorwaarden, geldt dat de Gedragscode natuurbeheer correct wordt nageleefd.

Ten slotte: Voor een aantal zwaarder beschermde soorten zijn soortbeschermingsplannen opgesteld, zoals voor akkerplanten, hamster, boomkikker, grauwe kiekendief, kwartelkoning, etc. In de situaties dat betrokken soorten aangetroffen worden, verdient het aanbeveling de betreffende soortenplannen te raadplegen voor het uitvoeren van de beheersmaatregel.

1.5 Toelichting van op de natuurkalenders

De Gedragscode natuurbeheer geeft in hoofdstuk 2.2 zogenoemde 'natuurkalenders' voor natuurwerkzaamheden die in het kader van regulier beheer worden uitgevoerd in de typen natuurterreinen die in ons land bij veel beheerders aanwezig zijn (zie het overzicht in paragraaf 1.3).

Bij de natuurkalenders zijn telkens drie kaders te vinden: algemeen, kalender en voorzorgsmaatregelen.

Algemeen

In het kader 'algemeen' wordt kort algemene achtergrondinformatie verstrekt over de maatregel, de soorten natuurterreinen waarin deze kunnen worden uitgevoerd en de eventuele risico's voor zwaarder beschermde soorten.

Kalender

In het kader 'kalender' wordt aangegeven welke soortgroepen het meest kwetsbaar zijn voor de betreffende werkzaamheden. Per opgenomen soortgroep wordt met een kleur aangegeven in welke periodes wel, niet, of onder voorwaarden gewerkt kan worden. Op de onderste balk van de kalender is met een oranje kleur de (totale) kwetsbare periode aangegeven. Dat is in feite een 'optelling' van alle kwetsbare periodes in de balken erboven.

De kleuren in de kalender betekenen het volgende:

Voorkeursperiode.

De werkzaamheden worden bij voorkeur in deze periode uitgevoerd. In deze periode kunnen algemeen geldende voorzorgsmaatregelen aan de orde zijn, die dan staan vermeld bij de natuurkalender. Dus ook wanneer in de groene periode wordt gewerkt, moet worden nagegaan of er voorzorgsmaatregelen moeten worden genomen.

Werken in deze periode heeft de voorkeur omdat in de 'groene' periode er het minste risico is op schade aan populaties van zwaarder beschermde soorten:

- a. de werkzaamheden leiden niet of kunnen niet leiden tot wezenlijke invloed op populaties van zwaarder beschermde soorten, of:
- b. weliswaar leiden de werkzaamheden, of kunnen de werkzaamheden leiden tot beïnvloeding van zwaarder beschermde soorten, maar die eventuele beïnvloeding is beperkt en de activiteit kan op termijn juist gunstig zijn voor de populaties van die soorten.

Kwetsbare periode

Bij de diverse natuurkalenders zijn zg. 'kwetsbare periodes' aangegeven met een oranje kleur in de onderste balk van de kalender. In die periode geldt dat een of meerdere soortgroepen kwetsbaar zijn voor de betreffende natuurbeheerwerkzaamheden.

In de kwetsbare periode geldt 'ja, mits'. Uitvoering van werkzaamheden kan in die periode plaatsvinden wanneer dat noodzakelijk is, maar dan wel met de nodige aanvullende voorzorgsmaatregelen. Bij de voorzorgsmaatregelen van een kalender is aangegeven welke voorzorgsmaatregelen specifiek van toepassing zijn op de kwetsbare periode.

Redenen waarom deze periode de tweede keus is: De werkzaamheden kunnen leiden tot beïnvloeding van zwaarder beschermde soorten die niet of onvoldoende op termijn wordt gecompenseerd.

Ontheffingsperiode.

In deze 'rode' periode kunnen de werkzaamheden alleen maar worden uitgevoerd wanneer een ontheffing is verkregen en de voorwaarden van die ontheffing worden nageleefd, tenzij aangetoond is dat er geen beschermde soorten aanwezig zijn.

Redenen waarom deze periode een ontheffing nodig is: De werkzaamheden leiden tot beïnvloeding van zwaarder beschermde soorten. Dit leidt tot een zodanige aantasting dat de schade hiervan niet voldoende kan worden opgevangen door mitigatie of preventie.

Let wel: De tijdvakken die in de natuurkalenders worden genoemd zijn niet absoluut. De gebruiker van de Gedragscode natuurbeheer zal de genoemde data altijd met verstand moeten toepassen. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat door een vroeger of later ingezet voorjaar een kwetsbare periode wat eerder of later begint dan in de kalender is vermeld.

Voorzorgsmaatregelen

In het kader 'voorzorgsmaatregelen' wordt aangegeven welke algemene beperkingen en voorwaarden gelden bij het uitvoeren van deze natuurwerkzaamheden. Daarbij kan ook sprake zijn van specifieke maatregelen die nodig zijn bij bijzondere situaties, zoals de aanwezigheid van een bepaalde bijzondere soort die niet in de natuurkalender zelf is opgenomen. Daarnaast wordt in het kader 'voorzorgsmaatregelen' aangegeven welke specifieke voorzorgsmaatregelen moeten worden getroffen wanneer wordt gewerkt in een kwetsbare periode.

1.6 Begrippen

In de Gedragscode natuurbeheer wordt een aantal begrippen gebruikt waarvan duidelijk moet zijn wat daarmee wordt bedoeld. Hieronder volgt een overzicht:

Aannemer:	<p>De persoon die terzake van de Gedragscode natuurbeheer door het bedrijf dat of de organisatie die de natuurwerkzaamheden uitvoert is aangewezen om tegenover de beheerder op te treden als vertegenwoordiger van het bedrijf en om leiding te geven aan de werkzaamheden.</p> <p>Wanneer de werkzaamheden worden uitgevoerd door (medewerkers van) de beheerder zelf, dan moet voor 'de aannemer' worden gelezen: 'De persoon die terzake van de Gedragscode natuurbeheer door de beheerder is aangewezen om leiding te geven aan de werkzaamheden.'</p>
Beheerder:	<p>Beheerder van natuur die bevoegd is opdracht te geven tot het verrichten van natuurwerkzaamheden. Ook een pachter van natuurgrond kan beheerder zijn, bijvoorbeeld wanneer hij op basis van het pachtcontract beheersmaatregelen moet nemen.</p>
Checklist natuurbeheer:	<p>Formulier waarop afspraken tussen beheerder en aannemer worden vastgelegd voor de naleving van de Gedragscode natuurbeheer. Zie bijlage 3.3.</p>
Inventarisatiegegevens:	<p>Gegevens die door een inventarisatiedeskundige verzameld zijn, door middel van een als doeltreffend aanvaarde en op de soort gerichte methode van inventariseren. Inventarisatiegegevens dienen voldoende actueel en in ieder geval niet ouder dan zes jaar te zijn (in aansluiting op monitoringstelsel Programma Beheer).</p> <p>Een inventarisatiedeskundige is iemand die ter zake aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie doordat hij of zij:</p> <ul style="list-style-type: none"> - op HBO- of universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie, en/of; - als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus en/of werkzaam is voor een terreinbeherende organisatie; - zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld

Das en Boom, Zoogdiervereniging VZZ, RAVON, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de Provinciale Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk Gebied), en/of

- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Natuurwerkzaamheden: De werkzaamheden die zijn opgenomen in hoofdstuk 2.2, met inbegrip van eventuele voorbereidende werkzaamheden hiervoor. Er wordt ook wel gesproken over '(beheers)maatregelen' of 'activiteiten'.

Vorzorgsmaatregelen: Maatregelen ter bescherming van soorten, die moeten worden genomen wanneer een van de natuurwerkzaamheden van hoofdstuk 2.2 worden uitgevoerd, een en ander zoals beschreven bij de betreffende natuurkalender.

DEEL II. DE GEDRAGSCODE NATUURBEHEER

2.1 Maatregelen bij natuurwerkzaamheden, algemeen

Bij de voorbereiding en uitvoering van één van de natuurwerkzaamheden die zijn opgenomen in hoofdstuk 2.2 wordt de benodigde zorgvuldigheid in acht genomen. Bij de voorbereiding en uitvoering van elk van die natuurwerkzaamheden worden de hierna volgende algemene maatregelen genomen, naast de voorzorgsmaatregelen die in hoofdstuk 2.2 zijn beschreven bij de diverse natuurkalenders.

a. Inventarisatie

Uit de voorzorgsmaatregelen bij een natuurkalender kan blijken dat bekend moet zijn of bepaalde zwaarder beschermde soorten, of rust- en verblijfplaatsen daarvan, in het gebied aanwezig zijn. In die gevallen dienen er gebiedsdekkende inventarisatiegegevens beschikbaar zijn.

Uit de aard van de voorzorgsmaatregelen kan voortvloeien dat een inventarisatie kort voordat de werkzaamheden beginnen moet plaatsvinden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het karteren van nesten wanneer gemaaid moet worden, het in kaart brengen van verblijfplaatsen van vleermuizen of steenuilen wanneer gezaagd e.d. moet worden of het controleren op aanwezigheid van reptielen wanneer heide geplagd gaat worden.

Overigens: een bepaalde voorzorgsmaatregel, die nodig is wanneer bepaalde zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn, kan uiteraard achterwege worden gelaten wanneer uit inventarisatiegegevens is gebleken dat die soorten niet aanwezig zijn.

b. Checklist natuurbeheer

Vóór aanvang van de werkzaamheden vult de beheerder een Checklist natuurbeheer (zie bijlage 3.3) in en ondertekent deze. Ook de aannemer ondertekent als blijk van ontvangst, kennisname en akkoord. De Checklist natuurbeheer wordt in tweevoud opgemaakt; beheerder en aannemer behouden elk een getekend exemplaar.

c. Aanduiding locaties

De beheerder zorgt ervoor dat bij het uitvoeren van natuurwerkzaamheden de aannemers weten waar zich de zwaarder beschermde dier- en plantensoorten bevinden die bij de werkzaamheden ontzien en/of beschermd moeten worden. Dit gebeurt door het intekenen van de locaties op een voldoende duidelijke kaart of door aanwijzing en markering in het terrein; een en ander wordt vastgelegd in de Checklist natuurbeheer.

d. Vastlegging afspraken over planning en uitvoering

De beheerder maakt met de aannemer, aanvullend op de gedragsregels van de Gedragscode natuurbeheer, afspraken over de wijze waarop de planning en uitvoering van de werkzaamheden worden afgestemd op de aanwezigheid van dier- en plantensoorten die moeten worden gespaard, ontzien en/of beschermd. Dit geldt ook voor aanwezige elementen die op grond van deze Gedragscode natuurbeheer aandacht of bescherming behoeven, zoals bijvoorbeeld horsten, mierenhopen of dassenburchten. Deze afspraken worden vastgelegd in de Checklist natuurbeheer.

e. Beschikbaarheid Checklist natuurbeheer

De beheerder en/of de aannemer geven hun eventuele personeel en/of onderaannemers een kopie van de Checklist natuurbeheer en zorgen ervoor dat deze op het werk voorhanden is.

f. Niet-gemarkeerde elementen en aangetroffen beschermde soorten.

De beheerder en/of de aannemer instrueren hun personeel en eventuele onderaannemers om ook niet-gemarkeerde elementen en beschermde soorten, die tijdens de werkzaamheden worden aangetroffen, te sparen en te ontzien. Indien bij de uitvoering onverwacht de aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten wordt vastgesteld, wordt de uitvoering van de werkzaamheden aangepast conform de bepalingen van de Gedragscode natuurbeheer bij de desbetreffende natuurwerkzaamheid. De aannemer draagt er zorg voor dat hij hierover wordt geïnformeerd en informeert de beheerder.

g. Verantwoordelijkheid aannemer

De aannemer is verantwoordelijk voor het adequaat uitvoeren van de in de Gedragscode natuurbeheer en Checklist natuurbeheer beschreven maatregelen, ook wanneer deze in onderaanneming worden uitgevoerd. De beheerder houdt hierop toezicht.

h. Verantwoordelijkheid beheerder

De beheerder is verantwoordelijk voor het toezicht op de toepassing van de Gedragscode natuurbeheer door de aannemer.

i. Invulling algemene zorgplicht

De beheerder en de aannemer zijn verantwoordelijk voor een adequate naleving van de algemene zorgplicht tijdens de uitvoering van de werkzaamheden, ook in gevallen waarin de Gedragscode natuurbeheer niet voorziet.

j. Verslaglegging

De beheerder en de aannemer zijn verantwoordelijk voor een adequate verslaglegging van de uitvoering van de werkzaamheden, inclusief het toezicht en de schouw, ten behoeve van controle door de handhavende instantie. Daarbij besteden zij ook aandacht aan tijdens het proces opgetreden en geconstateerde omstandigheden (zie ook de Checklist natuurbeheer).

k. Onvoorziene omstandigheden

Wanneer de beheerder of de aannemer tijdens de uitvoering onvoorziene omstandigheden constateert, worden deze ook in de verslaglegging van de uitvoering vastgelegd. Hierbij wordt aangegeven welke maatregelen direct na deze constatering - waar mogelijk op advies van een ecologisch deskundige - zijn getroffen en hoe eventuele schade is hersteld of gecompenseerd.

l. Calamiteiten

Wanneer in verband met calamiteiten, of in het belang van de veiligheid werkzaamheden moeten plaatsvinden die geen uitstel kunnen velen, worden daarbij zoveel als redelijkerwijs mogelijk de gedragsregels van deze Gedragscode natuurbeheer in acht genomen. Het gaat om

werkzaamheden zoals het ruimen van materiaal na storm- en andere natuurrampen, het optreden tegen ziekten en plagen en het bestrijden van schadelijke of plaagsoorten. Dit geldt ook voor het ondernemen van activiteiten als gevolg van opgelegde acties, bijvoorbeeld bij dierziektebestrijding, de toepassing van verordeningen zoals bij de distelbestrijding en bij de bestrijding van bacterievuur en iepziekte. Waar mogelijk wordt het advies ingewonnen van een ecologisch deskundige.

Calamiteiten, de wijze waarop de schade daarna beperkt is en de effecten die dit heeft gehad dienen ook te worden vastgelegd.

2.2 Natuurkalenders voor veel voorkomende natuurwerkzaamheden

In dit hoofdstuk zijn natuurkalenders opgenomen met de daarbij behorende algemene toelichtingen en voorzorgsmaatregelen.

2.2.1 Begrazen van natuurterreinen

Algemeen

Begrazen kan plaatsvinden op een breed scala van natuurterreinen, zoals bijvoorbeeld graslanden en heidevelden.

Het gaat hier alleen om het begrazen met gehouden dieren. Het begrazen van natuurgebieden met verwilderde grote hoefdieren valt niet onder de werking van de Gedragscode natuurbeheer.

Kalender begrazen van natuurterreinen

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Insecten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode												

Voorzorgsmaatregelen

1. De hierna genoemde voorzorgsmaatregelen gelden alleen in de kwetsbare periode. Deze maatregelen kunnen echter ook in de kwetsbare periode achterwege blijven wanneer uit inventarisatie is gebleken dat in het terrein geen zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn die gevoelig kunnen zijn voor vertrapping en/of vraat, zoals grondbroeders en reptielen.
2. In bos en bos met open plekken is de begrazingsdruk maximaal één GVE¹ per 3 ha. Op grasland en heide is de begrazingsdruk in weinig bodemvruchtbare terreinen maximaal één GVE per 2 ha. In bodemvruchtbare terreinen kan dit oplopen tot 1,5 GVE per ha.
3. Bij hoogwatersituaties in uiterwaarden e.d. mag echter op de hogere terreindelen een hogere begrazingsdruk aan de orde zijn dan genoemd onder 2.
4. Ook bij drukbegrazing mag een hogere begrazingsdruk aan de orde zijn dan genoemd onder 2. Dit kan een waardevolle beheermethode zijn voor kalkgraslanden, heischrale graslanden en heide. Voorwaarde daarbij is dat deze maatregel op beperkte schaal wordt uitgevoerd, waarbij in de nabijheid van de plaats waar deze maatregel wordt uitgevoerd voldoende uitwijkmogelijkheden bestaan voor de zwaarder beschermde soorten.
5. Verder kan een hogere begrazingsdruk dan genoemd onder 2 worden toegepast, wanneer de plaatsen waar voor vraat en vertrapping gevoelige zwaarder beschermde soorten voorkomen worden uitgerasterd. Bij broedvogels kan een alternatief hiervoor zijn het aanbrengen van nestbeschermers.
6. Wanneer in een terrein de Subsidieregeling Natuurbeheer van toepassing is, kan buiten de periode van 1 april tot 1 juli een hogere begrazingsdruk worden toegepast dan genoemd onder 2, mits dit gebeurt in overeenstemming met de voorwaarden van het betreffende SN pakket.

¹ GVE: Een grootvee-eenheid (GVE) is een landbouwkundige omrekeningsfactor. Elk rund ouder dan 2 jaar en een paard ouder dan 6 maanden komt overeen met 1 GVE, een rund van 6 maanden tot 2 jaar is 0,6 GVE. Schapen en geiten komen overeen met 0,15 GVE.

2.2.2 Omzagen en afzetten van houtige beplantingen

Algemeen

Het betreft hier het afzetten (incl. knotten) van geriefhoutbosjes, houtwallen, beplantingsstroken, singels, hagen, hakhout, griend, struweel en knotbomen en het verwijderen van bosopslag in natuurterreinen. Het gaat hier niet om werkzaamheden in een bos; daarop is de Gedragscode zorgvuldig bosbeheer van toepassing.

Het belang ligt bij de hier bedoelde werkzaamheden in het algemeen bij broedvogels. Maar gezien de grote randlengte (overgangssituaties) en mantel- en zoomkenmerken kunnen ook andere (groepen) zwaarder beschermde soorten voorkomen.

Kalender omzagen en afzetten van houtige beplantingen

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Broedvogels												
Reptielen												
Amfibieën												
Vaatplanten												
Kwetsbare periode												

Voorzorgsmaatregelen

- In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - voorafgaand een ontheffing is verkregen.
 In afwijking hiervan kunnen werkzaamheden in geregistreerde eendekooien ook plaatsvinden in de periode van 15 maart tot 1 april, ook wanneer daar broedvogels en/of reptielen aanwezig zijn. In deze situatie en periode kunnen de betreffende twee rode hokken in bovenstaande kalender als oranje worden gelezen.
- Bij de werkzaamheden wordt gebruik gemaakt van een vaste infrastructuur van wegen, paden en sporen, wanneer die ter plaatse aanwezig is.
- Werkzaamheden in één en dezelfde beplantingsstrook worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort is als redelijkerwijs mogelijk is. Ditzelfde geldt voor uitslepen en versnipperen.
- Niet omgezaagd worden:
  - Bomen met bewoonde of bewoonbare roofvogel- of uilennesten en
  - Bomen met een diameter > 30 cm waarin holen, spleten of rottingsgaten zijn vastgesteld, tenzij dit om veiligheidsoverwegingen noodzakelijk is.
 Het knotten van knotbomen of het afzetten van hakhout of grienden kan wel plaatsvinden wanneer nesten of kenmerken als hiervoor genoemd aanwezig zijn, mits deze maatregelen niet worden uitgevoerd in de periode van 15 maart tot 1 augustus.
- Wanneer velling plaatsvindt in de nabije omgeving van een boom waarin zich een – al dan niet bewoond – roofvogel- of uilennest of boommarterlocatie bevindt, of waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- of verblijfplaats van vleermuizen of steenuilen, is de valrichting altijd van de betreffende boom afgewend.
- Werkzaamheden binnen een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht vinden slechts plaats in de periode van 1 oktober tot 1 januari en uitsluitend voor zover daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.

7. In leefgebieden van de boomkikker vinden werkzaamheden uitsluitend plaats in de periode van 1 november tot 1 februari. Braam- en andere struwelen worden daarbij alleen gefaseerd afgezet ter verjonging.
8. In leefgebieden van de hazelmuis worden langs bosranden geen werkzaamheden uitgevoerd tussen 1 maart en 1 december. Aanwezige braam- en andere struwelen worden gespaard, tenzij voor de ontwikkeling van struweelgemeenschappen verjonging nodig is. Het afzetten vindt gefaseerd plaats. Zie ook Soortbeschermingsplan hazelmuis.
9. De strooisellaag en het aanwezige blad worden niet verwijderd, in verband met mogelijke overwinteringsplaatsen van reptielen en amfibieën, tenzij uit inventarisatie is gebleken dat er geen reptielen of amfibieën aanwezig zijn.
10. Wanneer zwaarder beschermde vaatplanten voorkomen, worden deze in de kwetsbare periode ontzien. Deze planten worden niet betreden en niet bedolven onder hout.
11. Wanneer zwaarder beschermde amfibieën voorkomen, worden deze in de periode waarin deze soorten kwetsbaar zijn (juli) ontzien door de werkzaamheden gefaseerd uit te voeren.
12. Wanneer zwaarder beschermde vlindersoorten aanwezig zijn, worden struweel en bosrandbegroeiing gefaseerd afgezet.

2.2.3 Plaggen, chopperen, maaien en strooisel vegen van heide

Algemeen

Plaggen, chopperen en maaien van heide wordt uitgevoerd in twee verschillende situaties:

- Ter bestrijding van vergrassing in sterk vergraste heide;
- Voor het verjongen van verouderende heide.

Kalender plaggen, chopperen, maaien en strooisel vegen van heide

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Insecten (vlinders)	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode												

Voorzorgsmaatregelen

1. In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a. uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.
2. Bij heideterreinen van 4 ha of kleiner wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 25% van het terrein uitgevoerd.
3. Bij terreinen groter dan 4 ha, maar kleiner dan 10 ha, wordt de maatregel jaarlijks op maximaal één ha van het terrein uitgevoerd
4. Bij terreinen van 10 ha of groter wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 10% van het terrein uitgevoerd.
5. Plagplekken zijn maximaal 0,5 ha groot.
6. Ten minste 10% van het aanwezige gras blijft behouden.
7. Bij het plaggen en chopperen, en bij het afvoeren van het materiaal wordt gebruik gemaakt van een vaste infrastructuur van wegen, paden en sporen, wanneer die ter plaatse aanwezig is.
8. Waardplanten van zwaarder beschermde soorten worden ontzien, zoals bijvoorbeeld het behouden van een aandeel dopheide wanneer het heideblauwtje aanwezig is.
9. Wanneer wordt gewerkt in de kwetsbare periode, worden de te plaggen plekken gecontroleerd kort vóór de uitvoering, als het ware 'voor de machine uit'. Eventueel aanwezige reptielen en amfibieën worden verjaagd of weggevangen. Als dieren worden gevangen en verplaatst worden deze teruggezet in een vergelijkbare en geschikte habitat in de omgeving in welke geen werkzaamheden (meer) plaatsvinden.
10. Wanneer wordt gewerkt in de kwetsbare periode worden de werkzaamheden in een en hetzelfde vak/afdeling uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort is als redelijkerwijs mogelijk. Dit geldt ook voor de afvoer van het materiaal.

2.2.4 Branden van heide

Algemeen

Branden gebeurt traditioneel in de nawinter, tijdens een droge periode waarin de strooisellaag nog vochtig is. Hierdoor blijft een deel van het in de strooisellaag overwinterende leven gespaard. Het spaart ook de slapende knoppen onderaan de struikheideplanten, die na het branden weer kunnen uitlopen.

Kalender branden van heide

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vlinders	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode				■	■	■	■	■	■	■	■	

Voorzorgsmaatregelen

- In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - voorafgaand een ontheffing is verkregen.
- Bij heide terreinen van 4 ha of kleiner wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 25% van het terrein uitgevoerd.
- Bij terreinen groter dan 4 ha, maar kleiner dan 10 ha, wordt de maatregel jaarlijks op maximaal één ha van het terrein uitgevoerd.
- Bij terreinen van 10 ha of groter wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 10% van het terrein uitgevoerd.
- Brandplekken zijn maximaal één ha groot.
- Ten minste 10% van het aanwezige gras blijft behouden.
- Bij het branden en bij het afvoeren van het materiaal wordt gebruik gemaakt van een vaste infrastructuur van wegen, paden en sporen, wanneer die ter plaatse aanwezig is.
- Wanneer in de kwetsbare periode zwaarder beschermde zoogdieren aanwezig zijn, worden deze van het te branden terrein verjaagd of verplaatst. Bij verplaatsing dienen de dieren te worden teruggezet in een vergelijkbare en geschikte habitat in de omgeving in welke geen werkzaamheden (meer) plaatsvinden.

2.2.5 Beheer van weidevogelgrasland

Algemeen

Het gaat hier om werkzaamheden in graslanden met als primaire doelstelling het instandhouden en bevorderen van de weidevogelstand. Er wordt hier uitgegaan van graslanden waar behalve broedvogels geen andere zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn of zouden kunnen zijn. Is dit wel het geval, dan is paragraaf 2.2.6 van toepassing (bijzondere gras- en hooilanden).

Kalender beheer weidevogelgrasland

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Broedvogels												
Kwetsbare periode												

Vorzorgsmaatregelen

1. In de kwetsbare periode worden over de hele oppervlakte geen veldwerkzaamheden uitgevoerd wanneer de nesten van de weidevogels niet of onvolledig zijn gekarteerd.
2. In de kwetsbare periode wordt bij alle werkzaamheden in die periode minimaal 5 meter uit de buurt van de gekarteerde nesten gebleven.
3. Vanwege de mogelijke aanwezigheid van kuikens wordt bij het maaien e.d. zodanig gewerkt dat de kuikens kunnen ontsnappen.
4. Bij aanwezigheid van kwartelkoningen en/of kwartels wordt het maaibeheer aangepast. Tot half augustus worden geen maaierwerkzaamheden uitgevoerd binnen een gebied van één ha rondom de roeplaats. Wanneer niet bekend is waar de vogels zich bevinden, worden tot half augustus helemaal geen maaierwerkzaamheden uitgevoerd in het gebied.
Zie ook het Soortbeschermingsplan kwartelkoning.

2.2.6 Beheer van bijzondere gras- en hooilanden

Algemeen

Bijzondere gras- en hooilanden zijn gras- en hooilanden waar naast broedvogels ook andere zwaarder beschermde soorten (kunnen) voorkomen. Het kan bijvoorbeeld gaan om kalkgraslanden, blauwgraslanden, dotterbloemgraslanden, heischrale graslanden, stroomdalgraslanden, graslanden in duinvalleien, trilveengraslanden, graslanden van dijken en zeggenvegetaties.

De maatregelen kunnen onder meer zijn: maaien, bemesten, slepen, rollen, schudden, wiersen, oprapen, afvoeren en bekalken. Begrazen valt hier echter niet onder. Zie daarvoor paragraaf 2.2.1.

Kalender beheer bijzondere gras- en hooilanden

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Insecten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode				■	■	■	■	■	■	■		

Voorzorgsmaatregelen

- In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - voorafgaand een ontheffing is verkregen.
 In afwijking hiervan kan bij toepassing van verschravingsbeheer en bij de instandhouding van dotterbloemgraslanden, trilvenen en zeggengemeenschappen wél worden gemaaid in een rode periode, ook wanneer de betreffende soorten aanwezig zijn. In deze situaties kunnen de rode hokken in bovenstaande kalender als oranje worden gelezen. Eventueel aanwezige nesten worden ontzien.
- In de kwetsbare periode wordt bij terreinen groter dan 5 ha ten minste 5% met een minimum van 0,5 ha niet gemaaid en bij terreinen van 5 ha of kleiner ten minste 10% niet gemaaid, tenzij er al voldoende dekking (ruigte, houtwallen, oevers, bosjes) in of langs het terrein aanwezig is.
- Bij aanwezigheid van kwartelkoningen en/of kwartels wordt het maaibeheer aangepast. Tot half augustus worden geen maaierwerkzaamheden uitgevoerd binnen een gebied van één ha rondom de roeplaats. Wanneer niet bekend is waar de vogels zich bevinden, worden tot half augustus helemaal geen maaierwerkzaamheden uitgevoerd in het gebied.
Zie ook het Soortbeschermingsplan kwartelkoning.

2.2.7 Maaien van rietland

Algemeen

Het maaien van rietland is noodzakelijk om rietlanden in stand te houden en aldus te behouden als leefgebied voor vogels. Bij de werkzaamheden is het van belang om de vogelpopulaties te ontzien.

Het vollevelds branden van ongemaaid riet valt niet onder de werking van de Gedragscode natuurbeheer. Hiervoor moet een ontheffing worden aangevraagd, wanneer zwaarder beschermde soorten hierdoor schade kunnen ondervinden.

Kalender maaien van rietland

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode				■								

Voorzorgsmaatregelen

- In de periode die in de soortenbalk rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - voorafgaand een ontheffing is verkregen.
- Het maaisel wordt zo spoedig mogelijk na het maaien afgevoerd.
- Wanneer sluk (onkruid) wordt verbrand, gebeurt dit zo spoedig mogelijk na het maaien.
- Percelen waarin broedkolonies aanwezig zijn worden uitsluitend gemaaid vóórdat de vogels in het perceel zijn gearriveerd.
- In de kwetsbare periode kunnen uitsluitend percelen worden gemaaid die voor de avifauna van gering belang zijn. Het gaat daarbij om percelen met een lage broedvogeldichtheid, waarbij het maaien geen wezenlijke invloed heeft op de populatieomvang. De te maaien percelen moeten bovendien vrij droog en in ieder geval goed beloopbaar zijn. Wanneer tijdens maaiwerkzaamheden in de kwetsbare periode een nest wordt aangetroffen, wordt dit ontzien door daar ruim omheen te maaien.

2.2.8 Schonen en baggeren van poelen en waterlopen

Algemeen

Onder 'poelen' worden hier verstaan kleine (<0,5 ha), geïsoleerd liggende waterpartijen. Bij waterlopen is sprake van een stelsel. Bij poelen en waterlopen zijn reguliere beheersmaatregelen zoals baggeren en schonen aan de orde.

Bij poelen ligt het belang voor alles op amfibieën en daarnaast ook op insecten, in het bijzonder libellen. Deze laatste hebben echter niet een specifieke kwetsbare periode. De onderstaande kalender en voorzorgsmaatregelen zijn uitsluitend van toepassing op poelen en dus niet op waterlopen.

Voor waterlopen bestaat een andere gedragscode, namelijk die van de Unie van Waterschappen. Voor het schonen en baggeren van waterlopen wordt dan ook verwezen naar de relevante bepalingen van de gedragscode van de Unie van Waterschappen, welke zijn opgenomen in bijlage 3.4. Op deze bepalingen van de gedragscode van de Unie van Waterschappen geldt de volgende uitzondering voor rietlanden: Wanneer waterlopen zijn gelegen in rietlanden mag, in afwijking van de gedragscode van de Unie van Waterschappen, het schonen of baggeren plaatsvinden ná de oogst van het riet (februari/maart) mits het schonen gefaseerd plaatsvindt of het vrijkomende materiaal op de waterkant wordt gedeponeerd en daar minimaal één dag blijft liggen.

Let wel: de tekst van de gedragscode van de Unie van Waterschappen, die is opgenomen in bijlage 3.4, is de tekst zoals die luidt ten tijde van de totstandkoming van de Gedragscode natuurbeheer. Het is mogelijk dat de tekst van de gedragscode van de Unie van Waterschappen op enig moment wordt gewijzigd of zelfs komt te vervallen. De gebruiker van de Gedragscode natuurbeheer dient hierop bedacht te zijn en zal zo nodig na moeten gaan wat de actuele geldende tekst is van de gedragscode van de Unie van Waterschappen.

Kalender schonen van poelen (waterlopen: zie bijlage 3)												
	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode	■	■										■

Voorzorgsmaatregelen

- In de periode die in de soortenbalk rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - voorafgaand een ontheffing is verkregen.
 Dit geldt niet van 1 april tot 15 augustus wanneer het gaat om een poel die is drooggevallen.
- Het schonen gebeurt zo dat water en de daarin aanwezige dieren en zaden kunnen terugstromen naar het water; er wordt bij voorkeur gebruik gemaakt van korfmaaier/open bak.
- In de kwetsbare periode zijn amfibieën in winterrust in de waterbodem. Schonen gebeurt in die periode alleen wanneer ten minste 25% van de waterbodem ongemoeid blijft.

2.2.9 Akkerwerkzaamheden

Algemeen

Het gaat hier met name om akkers, die van belang zijn voor in het bijzonder broedvogels (grauwe kiekendief, kwartelkoning e.d.) en/of (lokaal) voor zoogdieren (hamster). De werkzaamheden op akkers zijn met name bodembewerking, ploegen, bemesten, zaaien, oogsten, onderwerken gewas en gewasbescherming.

Kalender akkerwerkzaamheden

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Broedvogels												
Kwetsbare periode												

Vorzorgsmaatregelen

1. In de kwetsbare periode worden geen werkzaamheden uitgevoerd indien er legsels van broedvogels en/of jonge kuikens worden aangetroffen, tenzij de legsels zijn gemarkeerd en er een strook van 5 meter rondom wordt vrijgehouden (zie ook punt 4).
2. Bij aanwezigheid van de hamster worden de uit te voeren maatregelen aangepast aan de eisen van het Soortbeschermingsplan hamster.
3. Bij aanwezigheid van de kwartelkoning wordt een gebied van één ha rond de vastgestelde roeplaatsen niet bewerkt in de periode van 1 april tot 15 augustus.
4. Bij aanwezigheid van de grauwe kiekendief worden de nesten gemarkeerd en wordt een gebied van één ha rond een nest niet bewerkt in de periode van 1 april tot 15 augustus (of eerder indien alle jongen zijn uitgevlogen).
5. Bij aanwezigheid van de kwartel wordt zo laat mogelijk geoogst en wordt bij voorkeur tot 1 oktober een maaibreedte van het gewas aan de perceelsrand behouden.

2.2.10 Onderhoud van gebouwen en bouwwerken

Algemeen

Gebouwen kunnen van belang zijn als broedplaats, als verblijf- en overwinteringsplaats voor vleermuizen, amfibieën en reptielen en als leefgebied voor muurplanten en voor steenmarters.

De hier bedoelde werkzaamheden betreffen bestendig beheer en onderhoud, zoals schilderen, schoonmaken, maatregelen aan voegen en verwijderen van blad uit goten. De periode waarin geen werkzaamheden kunnen plaatsvinden is afhankelijk van de aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten en de functie die het gebouw voor deze soorten heeft. Daarom is het uitgangspunt dat altijd gewerkt kan worden met inachtneming van de voorzorgsmaatregelen. Vanwege dit uitgangspunt is er dan ook geen natuurkalender.

Vorzorgsmaatregelen

1. Bij onderhoudswerkzaamheden worden nestelgelegenheden en verblijfplaatsen van zwaarder beschermde diersoorten ongemoeid gelaten. Er vindt geen wezenlijke aantasting plaats van het microklimaat rondom deze plaatsen.
Indien dat niet mogelijk is, kan de maatregel niet onder de Gedragscode natuurbeheer worden uitgevoerd en dient een ontheffing te worden aangevraagd.
2. Groeiplaatsen van zwaarder beschermde muurplanten en muurvegetaties worden in stand gelaten. Indien dat niet mogelijk is, kan de maatregel niet onder de Gedragscode natuurbeheer worden uitgevoerd en dient een ontheffing te worden aangevraagd.
3. Bij de aanwezigheid van overwinterende soorten worden geen storende werkzaamheden uitgevoerd gedurende de periode van overwintering.
4. Bij de aanwezigheid van broedende soorten worden geen storende werkzaamheden uitgevoerd tijdens de periode van broeden.

DEEL III BIJLAGEN

Bijlage 3.1 Beschermde inheemse dier- en plantensoorten Flora- en faunawet

3.1.1 Algemeen beschermde soorten

De Gedragscode natuurbeheer heeft betrekking op de zwaarder beschermde soorten die vermeld staan in tabel II van deze bijlage.

In de praktijk van de Flora- en faunawet is ook sprake van 'algemeen beschermde' soorten. Dat zijn algemene, maar niettemin wettelijk beschermde soorten waarvoor een algehele vrijstelling van de artikelen 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet geldt, althans voor de werkzaamheden die vallen onder de vrijstellingsregeling. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld. Deze soorten, die zijn opgenomen in onderstaande tabel I, zijn dus voor de Gedragscode natuurbeheer niet relevant.

Voor andere werkzaamheden dan hierboven bedoeld, is voor de soorten in tabel I wél een ontheffing nodig. Een ontheffingaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort' (zgn. lichte toets).

Tabel I: Algemeen beschermde soorten

Zoogdieren		Kleine watersalamander	<i>Triturus vulgaris</i>
Aardmuis	<i>Microtus agrestis</i>	Meerkikker	<i>Rana ridibunda</i>
Bosmuis	<i>Apodemus sylvaticus</i>		
Dwergmuis	<i>Micromys minutus</i>	Mieren	
Bunzing	<i>Mustela putorius</i>	Behaarde rode bosmier	<i>Formica rufa</i>
Dwergspitsmuis	<i>Sorex minutus</i>	Kale rode bosmier	<i>Formica polyctena</i>
Egel	<i>Erinaceus europeus</i>	Stronkmier	<i>Formica truncorum</i>
Gewone bosspitsmuis	<i>Sorex araneus</i>	Zwartrugbosmier	<i>Formica pratensis</i>
Haas	<i>Lepus europeus</i>		
Hermelijn	<i>Mustela erminea</i>	Slakken	
Huisspitsmuis	<i>Crocidura russula</i>	Wijngaardslak	<i>Helix pomatia</i>
Konijn	<i>Oryctolagus cuniculus</i>		
Mol	<i>Talpa europea</i>	Vaatplanten	
Ondergrondse woelmuis	<i>Pitymys subterraneus</i>	Aardaker	<i>Lathyrus tuberosus</i>
Ree	<i>Capreolus capreolus</i>	Akkerklokje	<i>Campanula rapunculoides</i>
Rosse woelmuis	<i>Clethrionomys glareolus</i>	Brede wespenorchis	<i>Epipactis helleborine</i>
Tweekleurige bosspitsmuis	<i>Sorex coronatus</i>	Breed klokje	<i>Campanula latifolia</i>
Veldmuis	<i>Microtus arvalis</i>	Dotterbloem	<i>Caltha palustris</i>
Vos	<i>Vulpes vulpes</i>	Gewone vogelmelk	<i>Ornithogalum umbellatum</i>
Wezel	<i>Mustela nivalis</i>	Grasklokje	<i>Campanula rotundifolia</i>
Woelrat	<i>Arvicola terrestris</i>	Grote kaardenbol	<i>Dipsacus fullonum</i>
		Kleine maagdenpalm	<i>Vinca minor</i>
Reptielen en amfibieën		Knikkende vogelmelk	<i>Ornithogalum nutans</i>
Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>	Koningsvaren	<i>Osmunda regalis</i>
Gewone pad	<i>Bufo bufo</i>	Slanke sleutelbloem	<i>Primula elatior</i>
Middelste groene kikker	<i>Rana esculenta</i>	Zwanebloem	<i>Butomus umbellatus</i>

3.1.2 Zwaarder beschermde soorten

Tabel II bevat de soorten die wél relevant zijn voor de Gedragscode natuurbeheer. De tabel bestaat in feite uit alle beschermde dier- en plantensoorten in Nederland behalve de algemeen beschermde soorten van tabel I. Tot de soorten van tabel II behoren de volgende categorieën:

- De in Nederland voorkomende soorten van bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn. Het gaat om soorten die van Europees belang zijn en die strikt moeten worden beschermd. Deze soorten zijn in tabel II aangeduid met 'Hr.IV'.
- De – doorgaans zeer zeldzame – soorten die zijn genoemd in bijlage 1 bij het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten (de zogeheten 'AMvB-soorten'). De Nederlands wetgever heeft deze soorten als strikt te beschermen soorten aangewezen in aanvulling op de hiervoor bedoelde 'Europese' soorten. Deze soorten zijn in tabel II aangeduid met 'AMvB'.
- Een aantal zwaarder beschermde soorten die betrekkelijk zeldzaam zijn. Deze soorten worden wel aangeduid als de 'overige soorten', omdat het geen 'algemeen beschermde soorten' zijn en geen 'strikt te beschermen soorten'. Het is in feite dus de restcategorie van beschermde inheemse dier- en plantensoorten in Nederland. Deze soorten zijn in tabel II aangeduid met 'Over'.
- Ten slotte maken ook alle inheemse vogelsoorten deel uit van tabel II, maar deze zijn ter besparing van papier niet allemaal opgesomd.

Het toetsingskader voor activiteiten die mogelijk schade berokkenen aan soorten uit deze tabel staat vermeld in paragraaf 3.2.4 van bijlage 3.2.

Tabel II: Zwaarder beschermde soorten

Zoogdieren					
Baardvleermuis	<i>Myotis mystacinus</i>	Hr.IV	Muurhagedis	<i>Podarcis muralis</i>	Hr.IV
Bechstein's vleermuis	<i>Myotis bechsteinii</i>	Hr.IV	Poelkikker	<i>Rana lessonae</i>	Hr.IV
Bever	<i>Castor fiber</i>	Hr.IV	Ringslang	<i>Natrix natrix</i>	AMvB
Boommarter	<i>Martes martes</i>	AMvB	Rugstreeppad	<i>Bufo calamita</i>	Hr.IV
Bosvleermuis	<i>Nyctalus leisleri</i>	Hr.IV	Vinpootsalamander	<i>Triturus helveticus</i>	AMvB
Brandt's vleermuis	<i>Myotis brandtii</i>	Hr.IV	Vroedmeesterpad	<i>Alytes obstetricans</i>	Hr.IV
Bruinvis	<i>Phocoena phocoena</i>	Hr.IV	Vuursalamander	<i>Salamandra salamandra</i>	AMvB
Damhart	<i>Dama dama</i>	Over.	Zandhagedis	<i>Lacerta agilis</i>	Hr.IV
Das	<i>Meles meles</i>	AMvB	Dagvlinders		
Edelhert	<i>Cervus elaphus</i>		Bruin dikkopje	<i>Erynnis tages</i>	AMvB
Eekhoorn	<i>Sciurus vulgaris</i>	Over.	Donker pimperlblaauwtje	<i>Maculinea nausithous</i>	Hr.IV
Eikelmuis	<i>Eliomys quercinus</i>	AMvB	Dwergblaauwtje	<i>Cupido minimus</i>	AMvB
Euraziatische lynx	<i>Lynx lynx</i>	Hr.IV	Dwergdikkopje	<i>Thymelicus acteon</i>	AMvB
Franjestaart	<i>Myotis nattereri</i>	Hr.IV	Groot geaderd witje	<i>Aporia crataegi</i>	AMvB
Gewone dolfin	<i>Delphinus delphis</i>	Hr.IV	Grote ijsvogelvinder	<i>Limenitis populi</i>	AMvB
Gewone dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	Hr.IV	Grote vuurvinder	<i>Lycaena dispar</i>	Hr.IV
Gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>	Hr.IV	Heideblaauwtje	<i>Plebejus argus</i>	AMvB
Gewone zeehond	<i>Phoca vitulina</i>	AMvB	lepepage	<i>Strymonidia w-album</i>	AMvB
Grijze grootoorvleermuis	<i>Plecotus austriacus</i>	Hr.IV	Kalkgraslanddikkopje	<i>Spialia sertorius</i>	AMvB
Grijze zeehond	<i>Halichoerus grypus</i>	Over.	Keizersmantel	<i>Argynnis paphia</i>	AMvB
Grote bosmuis	<i>Apodemus flavicollis</i>	Over.	Klaverblaauwtje	<i>Cyaniris semiargus</i>	AMvB
Grote hoefijzerneus	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	Hr.IV	Moerasparelmoervlinder	<i>Euphydryas aurinia</i>	Over.
	<i>Cricetus cricetus</i>	Hr.IV	Pimperlblaauwtje	<i>Maculinea teleius</i>	Hr.IV
Hamster	<i>Muscardinus avellanarius</i>	Hr.IV	Purperstreeparmoervlinder	<i>Brenthis ino</i>	AMvB
Hazelmuis	<i>Myotis emarginatus</i>	Hr.IV	Rode vuurvinder	<i>Palaeochrysophanus hippothoe</i>	AMvB
Ingekorven vleermuis	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	Hr.IV	Rouwmantel	<i>Nymphalis antiopa</i>	AMvB
Kleine dwergvleermuis	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	Hr.IV	Tijmblaauwtje	<i>Maculinea arion</i>	Hr.IV
Kleine hoefijzerneus	<i>Eptesicus serotinus</i>	Hr.IV	Tweekleurig hooibeestje	<i>Coenonympha arcania</i>	AMvB
Laatvlieger	<i>Myotis dasycneme</i>	Hr.IV	Vals heideblaauwtje	<i>Lycaeides idas</i>	Over.
Meervleermuis	<i>Barbastella barbastellus</i>	Hr.IV	Veenbesparelmoervlinder	<i>Bolara aquilonais</i>	AMvB
Mopsvleermuis	<i>Pipistrellus nathusii</i>	Hr.IV	Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia</i>	AMvB
Nathusius' dwergvleermuis	<i>Microtus oeconomus</i>	Hr.IV	Veldparelmoervlinder	<i>Melitaea cinxia</i>	AMvB
Noordse woelmuis	<i>Lutra lutra</i>	Hr.IV	Woudparelmoervlinder	<i>Melitaea diamina</i>	AMvB
Otter	<i>Nyctalus noctula</i>	Hr.IV	Zilverstreephooibeestje	<i>Coenonympha hero</i>	Hr.IV
Rosse vleermuis	<i>Martes foina</i>	Over.	Zilvervlek	<i>Clossiana euphrosyne</i>	AMvB
Steenmarter	<i>Tursiops truncatus</i>	Hr.IV	Libellen		
Tuimelaar	<i>Vespertilio murinus</i>	Hr.IV	Bronlibel	<i>Oxygastra curtisii</i>	Hr.IV
Tweekleurige vleermuis	<i>Myotis myotis</i>	Hr.IV	Gaffellibel	<i>Ophiogomphus cecilia</i>	Hr.IV
Vale vleermuis	<i>Crocodyra leucodon</i>	AMvB	Gevlekte witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	Hr.IV
Veldspitsmuis	<i>Neomys fodiens</i>	AMvB	Groene glazenmaker	<i>Aeshna viridis</i>	Hr.IV
Waterspitsmuis	<i>Myotis daubentonii</i>	Hr.IV	Noordse winterjuffer	<i>Sympecma paedisca</i>	Hr.IV
Watervleermuis	<i>Sus scrofa</i>	Over.	Oostelijke witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia albifrons</i>	Hr.IV
Wild zwijn	<i>Felis silvestris</i>	Hr.IV	Rivierrombout	<i>Stylurus flavipes</i>	Hr.IV
Wilde kat	<i>Lagenorhynchus acutus</i>	Hr.IV	Sierlijke witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia caudalis</i>	Hr.IV
Witflankdolfijn	<i>Lagenorhynchus albirostris</i>	Hr.IV	Vissen		
Witsnuitdolfijn			Beekprik	<i>Lampetra planeri</i>	AMvB
Reptielen en amfibieën			Bermpje	<i>Noemacheilus barbatulus</i>	Over.
Adder	<i>Vipera berus</i>	AMvB	Bittervoorn	<i>Rhodeus cericeus</i>	AMvB
Alpenwatersalamander	<i>Triturus alpestris</i>	Over.	Elrits	<i>Phoxinus phoxinus</i>	AMvB
Boomkikker	<i>Hyla arborea</i>	Hr.IV	Gestippelde alver	<i>Alburnoides bipunctatus</i>	AMvB
Geelbuikvuurpad	<i>Bombina variegata</i>	Hr.IV	Grote modderkruiper	<i>Misgurnus fossilis</i>	AMvB
Gladde slang	<i>Coronella austriacus</i>	Hr.IV	Houting	<i>Conegonus oxyrrhynchus</i>	Hr.IV
Hazelworm	<i>Anguis fragilis</i>	AMvB	Kleine modderkruiper	<i>Cobitis taenia</i>	Over.
Heikikker	<i>Rana arvalis</i>	Hr.IV	Meerval	<i>Silurus glanis</i>	Over.
Kamsalamander	<i>Triturus cristatus</i>	Hr.IV	Rivierdonderpad	<i>Cottus gobio</i>	Over.
Knoflookpad	<i>Pelobates fuscus</i>	Hr.IV			
Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara</i>	Over.			

Rivierprik	<i>Lampetra fluviatilis</i>	AMvB	Rechte driehoeksvaren	<i>Gymnocarpium robertianum</i>	Over.
Steur	<i>Acipenser sturio</i>	Hr.IV	Rietorchis	<i>Dactylorhiza majalis praetermissa</i>	Over.
Vaatplanten			Ronde zonnedaauw	<i>Drosera rotundifolia</i>	Over.
Aangebrande orchis	<i>Orchis ustulata</i>	Over.	Rood bosvogeltje	<i>Cephalanthera rubra</i>	Over.
Aapjesorchis	<i>Orchis simia</i>	Over.	Ruig klokje	<i>Campanula trachelium</i>	Over.
Beenbreek	<i>Narthecium ossifragum</i>	Over.	Schubvaren	<i>Ceterach officinarum</i>	Over.
Bergklokje	<i>Campanula rhomboidalis</i>	Over.	Slanke gentiaan	<i>Gentianella amarella</i>	Over.
Bergnachtorchis	<i>Platanthera chlorantha</i>	Over.	Soldaatje	<i>Orchis militaris</i>	Over.
Bijenorchis	<i>Ophrys apifera</i>	Over.	Spaanse ruiter	<i>Cirsium dissectum</i>	Over.
Blaasvaren	<i>Cystopteris fragilis</i>	Over.	Steenanjer	<i>Dianthus deltoides</i>	Over.
Blauwe zeedistel	<i>Eryngium maritimum</i>	Over.	Steenbreekvaren	<i>Asplenium trichomanes</i>	Over.
Bleek bosvogeltje	<i>Cephalanthera damasonium</i>	Over.	Stengellose sleutelbloem	<i>Primula vulgaris</i>	Over.
Bokkenorchis	<i>Himantoglossum hircinum</i>	Over.	Stengelomvattend havikskruid	<i>Hieracium amplexicaule</i>	Over.
Brede orchis	<i>Dactylorhiza m. majalis</i>	Over.	Stijf hardgras	<i>Catapodium rigidum</i>	Over.
Bruinrode wespenorchis	<i>Epipactis atrorubens</i>	Over.	Tongvaren	<i>Asplenium scolopendrium</i>	Over.
Daslook	<i>Allium ursinum</i>	Over.	Valkruid	<i>Arnica montana</i>	Over.
Dennenorchis	<i>Goodyera repens</i>	Over.	Veenmosorchis	<i>Hammarbya paludosa</i>	Over.
Drijvende waterweegbree	<i>Luronium natans</i>	Hr.IV	Veldgentiaan	<i>Gentianella campestris</i>	Over.
Duitse gentiaan	<i>Gentianella germanica</i>	Over.	Veldsalie	<i>Salvia pratensis</i>	Over.
Franjegentiaan	<i>Gentianella ciliata</i>	Over.	Vleeskleurige orchis	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	Over.
Geelgroene wespenorchis	<i>Epipactis muelleri</i>	Over.	Vliegenorchis	<i>Ophrys insectifera</i>	Over.
Gele helmblom	<i>Pseudofumaria lutea</i>	Over.	Vogelnestje	<i>Neottia nidus-avis</i>	Over.
Gevlekte orchis	<i>Dactylorhiza maculata</i>	Over.	Voorjaarsadonis	<i>Adonis vernalis</i>	Over.
Groene nachtorchis	<i>Coeloglossum viride</i>	Over.	Wantsenorchis	<i>Orchis coriophora</i>	Over.
Groenknolorchis	<i>Liparis loeselii</i>	Hr.IV	Waterdrieblad	<i>Menyanthes trifoliata</i>	Over.
Groensteel	<i>Asplenium viride</i>	Over.	Weideklokje	<i>Campanula patula</i>	Over.
Groot zeegras	<i>Zostera marina</i>	AMvB	Welriekende nachtorchis	<i>Platanthera bifolia</i>	Over.
Grote keverorchis	<i>Listera ovata</i>	Over.	Wilde gagele	<i>Myrica gale</i>	Over.
Grote muggenorchis	<i>Gymnadenia conopsea</i>	Over.	Wilde herfsttijloos	<i>Colchicum autumnale</i>	Over.
Gulden sleutelbloem	<i>Primula veris</i>	Over.	Wilde kievitsbloem	<i>Fritillaria meleagris</i>	Over.
Harlekijn	<i>Orchis morio</i>	Over.	Wilde marjolein	<i>Origanum vulgare</i>	Over.
Herfstschroeforchis	<i>Spiranthes spiralis</i>	Over.	Wit bosvogeltje	<i>Cephalanthera longifolia</i>	Over.
Hondskruid	<i>Anacamptis pyramidalis</i>	Over.	Witte muggenorchis	<i>Pseudorchis albida</i>	Over.
Honingorchis	<i>Herminium monorchis</i>	Over.	Zinkviooltje	<i>Viola lutea calaminaria</i>	Over.
Jeneverbes	<i>Juniperus communis</i>	Over.	Zomerklokje	<i>Leucosium aestivum</i>	Over.
Klein glaskruid	<i>Parietaria judaica</i>	Over.	Zomerschroeforchis	<i>Spiranthes aestivalis</i>	Hr.IV
Kleine keverorchis	<i>Listera cordata</i>	Over.	Zwartsteel	<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>	Over.
Kleine zonnedaauw	<i>Drosera intermedia</i>	Over.			
Klokjesgentiaan	<i>Gentiana pneumonanthe</i>	Over.	Kevers		
Kluwenklokje	<i>Campanula glomerata</i>	Over.	Brede geelrandwater-roofkever	<i>Dytiscus latissimus</i>	Hr.IV
Koraalwortel	<i>Corallorhiza trifida</i>	Over.	Gestreepte waterroofkever	<i>Graphoderus bilineatus</i>	Hr.IV
Kruipend moerasscherm	<i>Apium repens</i>	Hr.IV	Heldenbok	<i>Cerambyx cerdo</i>	Hr.IV
Kruisbladgentiaan	<i>Gentiana cruciata</i>	Over.	Juchtleerkever	<i>Osmoderma eremita</i>	Hr.IV
Lange ereprijs	<i>Veronica longifolia</i>	Over.	Vliegend hert	<i>Lucanus cervus</i>	Over.
Lange zonnedaauw	<i>Drosera anglica</i>	Over.			
Mannetjesorchis	<i>Orchis mascula</i>	Over.	Kreeftachtigen		
Maretak	<i>Viscum album</i>	Over.	Rivierkreeft	<i>Astacus astacus</i>	Over.
Moeraswespenorchis	<i>Epipactis palustris</i>	Over.			
Muurbloem	<i>Erysimum cheiri</i>	Over.	Tweekleppigen		
Parnassia	<i>Parnassia palustris</i>	Over.	Bataafse stroommossel	<i>Unio crassus</i>	Hr.IV
Pijlscheefkelk	<i>Arabis hirsuto sagittata</i>	Over.			
Poppenorchis	<i>Aceras anthropophorum</i>	Over.	Vogels		
Prachtklokje	<i>Campanula persicifolia</i>	Over.	Alle inheemse vogelsoorten		
Purperorchis	<i>Orchis purpurea</i>	Over.			
Rapunzelklokje	<i>Campanula rapunculus</i>	Over.			

Bijlage 3.2 Juridisch kader van de Gedragscode natuurbeheer

3.2.1 De Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet beoogt de bescherming van in het wild levende planten en dieren. Dit gebeurt onder meer door middel van:

- een algemene zorgplicht;
- een aantal verbodsbepalingen.

Voor de verbodsbepalingen kent de Flora- en faunawet zowel vrijstellingsmogelijkheden als een ontheffingsplicht. Ontheffingen en vrijstellingen worden alleen verleend wanneer werkzaamheden geen afbreuk doen aan de duurzame instandhouding van de onderhavige of dier- of plantenpopulatie(s). Voor soorten die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn worden genoemd en voor de per Algemene Maatregel van Bestuur (Vrijstellingenbesluit) aangewezen zeldzame en bedreigde soorten gelden daarnaast verzwaarde eisen.

3.2.2 Algemene zorgplicht

Artikel 2 van de Flora- en faunawet formuleert de algemene zorgplicht aldus:

- 1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving.*
- 2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.*

3.2.3 Verbodsbepalingen

De volgende artikelen zijn in dit kader relevant:

- Artikel 8. Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.*
- Artikel 9. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.*
- Artikel 10. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.*
- Artikel 11. Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.*

Artikel 12. Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

3.2.4 Het wettelijke regime voor de juridisch zwaarder beschermde soorten

Regime voor de 'overige' soorten uit tabel II

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als

1. bestendig beheer en onderhoud, of
2. bestendig gebruik, of
3. ruimtelijke ontwikkelingen,

geldt een vrijstelling voor deze soorten voor artikel 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Hetzelfde geldt voor alle in het wild levende vogelsoorten.

Voor andere activiteiten dan hierboven genoemd is voor deze soorten een ontheffing nodig. Een ontheffingsaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort'.

Regime voor de 'Hr.IV' en 'AMvB' soorten uit tabel II

Wanneer iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als

1. bestendig beheer en onderhoud, of
2. bestendig gebruik,

geldt een vrijstelling voor deze soorten voor artikel 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode.

Deze vrijstelling is enigszins beperkt; voor activiteiten die zijn te kwalificeren als:

1. bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw, en
2. bestendig gebruik,

geldt géén vrijstelling voor artikel 10 van de Flora- en faunawet (opzettelijke verstoring), ook niet op basis van een gedragscode. Voor deze soorten moet voor deze activiteiten voor artikel 10 een ontheffing aangevraagd worden.

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als:

3. ruimtelijke ontwikkeling en inrichting,

geldt voor deze soorten géén vrijstelling voor overtreding van de artikelen 8 t/m 12, ook niet op basis van een gedragscode. In deze situaties moet een ontheffing worden aangevraagd.

Een ontheffingaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan drie criteria:

1. er is sprake van een in of bij de wet genoemd belang;
2. er is geen alternatief;
3. de overtreding doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort.

Deze drie criteria vormen de zgn. uitgebreide toets. Aan alledrie moet voldaan zijn.

Onder in of bij de wet genoemd belang worden verstaan:

- onderzoek en onderwijs;
- repopulatie en herintroductie;
- bescherming van flora en fauna;

- veiligheid van het luchtverkeer;
- volksgezondheid of openbare veiligheid;
- dwingende redenen van openbaar belang;
- het voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom;
- belangrijke overlast veroorzaakt door dieren;
- uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw;
- bestendig gebruik;
- uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

3.2.5 De Gedragscode volgens het Vrijstellingenbesluit

Om als vrijstelling voor de vergunningplicht te gelden dient een gedragscode te worden goedgekeurd door de Minister van LNV. Artikel 16c van het Vrijstellingenbesluit zegt hierover:

1. *Een gedragscode, als bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, wordt slechts goedgekeurd, indien hierin een wijze van uitvoering van werkzaamheden of gebruik is beschreven waarmee naar het oordeel van Onze Minister afdoende gewaarborgd is dat ten aanzien van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten:*
  - a. *geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;*
  - b. *zorgvuldig wordt gehandeld, hetgeen inhoudt dat:*
    - 1° *slechts werkzaamheden verricht worden of gebruik plaatsvindt waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten;*
    - 2° *wat betreft dieren voorafgaand en tijdens de werkzaamheden of het gebruik in redelijkheid alles wordt verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat:*
      - i *de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden gedood, verwond, gevangen, bemachtigd of met het oog daarop worden opgespoord;*
      - ii *nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfsplaatsen van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd, vernield, uitgehaald, weggenomen of verstoord;*
      - iii *eieren van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd of vernield.*
2. *Onze Minister kan het goedkeuringsbesluit intrekken, indien naar zijn oordeel de staat van instandhouding van de soorten, bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, of de trend van de staat van instandhouding van deze soorten daartoe noodzaakt.*

Onder de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten verstaat men de Vrijstellingenbesluitcategorieën ‘habitatrictlijnsoorten’, ‘soorten van bijlage 1 bij het vrijstellingen besluit’, ‘vogels’ en ‘overige soorten’.

Het Vrijstellingenbesluit licht de gedragscode vervolgens als volgt toe:

“In het Vrijstellingenbesluit worden (aan de gedragscode, red.) geen eisen gesteld. Het bedrijfsleven kan daar zelf een invulling aan geven. (...) Hoe concreter en duidelijker de gedragscode is, des te gemakkelijker kan worden aangetoond dat gehandeld is conform de gedragscode. Daarnaast ligt het in de rede dat de sectoren in bepaalde fasen van de werkprocessen gegevens vastleggen. Hierbij kan gedacht worden aan gegevens over de

beschermde planten en dieren die bij een bepaald project bij inventarisaties aangetroffen zijn. Dergelijke documenten kunnen bijdragen om aan te tonen dat conform de goedgekeurde gedragscode gehandeld is.”

En:

“De opsteller van een gedragscode dient te bezien welke invloed door hem uit te voeren werkzaamheden of gebruik heeft op beschermde soorten. Indien van de werkzaamheden of het gebruik wezenlijke invloed uitgaat op beschermde soorten, zal de gebruiker de uitvoering van de werkzaamheden of het gebruik dusdanig dienen aan te passen dat die wezenlijke invloed vermeden kan worden.

Om wezenlijke invloed te vermijden, kan het bijvoorbeeld noodzakelijk zijn het leefgebied van de soort te behouden. Indien het leefgebied bij de werkzaamheden of het gebruik toch vernietigd dient te worden, kan het ter voldoening aan de zorgvuldigheidsnormen nodig zijn om compenserende maatregelen te treffen.

In het kader van zorgvuldig handelen is ook de planning van belang. Om wezenlijke invloed te voorkomen kan het nodig zijn dat werkzaamheden en gebruik niet verricht worden in de voortplantings- of broedtijd. In de gedragscode kan beschreven worden hoe hiermee omgegaan wordt.

Wat betreft dieren houdt het zorgvuldig handelen voorts in elk geval in dat al het redelijke wordt gedaan of gelaten om te voorkomen dat dieren bijvoorbeeld worden gedood of opzettelijk verontrust. Dit kan in een gedragscode verankerd worden door een beschrijving te geven van de werkprocessen of de wijze van gebruik in relatie tot de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde beschermde diersoorten. Zo kan bijvoorbeeld worden beschreven dat bij het kappen van bomen in het broedseizoen, bomen gespaard worden waarin zich een nest met een broedende vogel bevindt en geen werkzaamheden worden uitgevoerd binnen een bepaalde afstand tot bomen waarin zich nesten met broedende vogels bevinden.”

3.2.6 Handhaving

Over de handhaving van de Wet in het algemeen en de rol van de gedragscode zegt de Toelichting op het Vrijstellingenbesluit:

“De gebruiker dient ten genoegen van de handhaver aan te tonen dat hij handelt conform de goedgekeurde gedragscode. De bewijslast ligt derhalve bij de gebruiker van de vrijstellingen. De gebruiker van de vrijstellingen is vrij om te bepalen hoe hij dit aantoont.

Over het algemeen zal een gedragscode die concreet en duidelijk geformuleerd is het voldoen aan de bewijslast vergemakkelijken. Het verdient aanbeveling bij het opstellen van de gedragscode reeds rekening te houden met de bewijslast. Voorts kan het vastleggen van gegevens in bepaalde fasen van de werkprocessen bijdragen aan het voldoen aan de bewijslast, bijvoorbeeld gegevens over de beschermde dieren en planten die zijn aangetroffen bij de inventarisaties.”

Het verdient dus aanbeveling om gegevens over de aanwezigheid van beschermde soorten én over de werkwijze goed te documenteren. Dit geldt overigens in alle gevallen, ook als er niet volgens deze Gedragscode wordt gewerkt.

Bijlage 3.3 Checklist natuurbeheer

Deel 1: Werkvoorbereiding

Deze Checklist Natuurbeheer deel 1 wordt vóór aanvang van de werkzaamheden door de beheerder ingevuld en ondertekend. Ook de aannemer ondertekent als blijk van ontvangst, kennisname en akkoord. De Checklist Natuurbeheer wordt in tweevoud opgemaakt; beheerder en aannemer behouden elk een getekend exemplaar.

→ Op welk(e) (deel)gebied(en)/object(en) heeft deze checklist betrekking?

Gebieds-/objectaanduiding:

.....
.....

→ Indien de werkzaamheden slechts een deel van het gebied of object betreffen, dient een kaart toe te worden gevoegd. Is als bijlage een kaart toegevoegd met daarop de locatie(s) van de werkzaamheden?

- Ja
- Nee

→ Welke soort werkzaamheden worden uitgevoerd? Aankruisen wat van toepassing is; meer dan één mogelijk:

- begrazen van natuurterreinen
- omzagen en afzetten van houtige beplantingen
- plaggen, chopperen, maaien en strooisel vegen van heide
- branden van heide
- beheer van weidevogelgrasland
- beheer van bijzondere gras- en hooilanden
- maaien van rietland
- schonen en baggeren van poelen en waterlopen
- akkerwerkzaamheden
- onderhoud van gebouwen en bouwwerken

→ Omschrijving van de uit te voeren werkzaamheden:

.....
.....
.....
.....
.....

→ Zijn er zwaarder beschermde soorten en/of elementen aanwezig in het plangebied?

	Aantal locaties van nesten of voorkomens, gemarkeerd door beheerder	
	Locaties gemarkeerd op kaart:	Aangewezen en gemarkeerd in het terrein:
Elementen die worden gespaard en ontzien:		
• Horstbomen en nestkasten van roofvogels		
• Bomen met holen, spleten, rottingsgaten		
• Nesten van kolonievogels		
• Mierenhopen		
• Dassenburchten		
• Jeneverbesbomen		
•		
•		
•		
Broedgevallen van vogels:		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
Andere plant- of diersoorten die bescherming behoeven:		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		

➔ Afspraken tussen beheerder en aannemer:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BEHEERDER:

AANNEMER:

Datum .....

Datum .....

Plaats .....

Plaats .....

Naam .....

Naam .....

Handtekening .....

Handtekening .....

Deel 2: Afwijking

Deze Checklist Natuurbeheer deel 2 wordt, na de werkzaamheden, ingevuld wanneer is afgeweken van de uitvoering zoals beschreven in deel 1.

→ Op welke wijze is afgeweken van de uitvoering zoals beschreven in deel 1, en waarom?

Afwijkingen ten opzichte van deel 1 van de checklist natuurbeheer:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

→ Indien van de planning is afgeweken vanwege de aanwezigheid van beschermde plant- en/of diersoorten die niet op voorhand bekend waren, is het nodig om de locaties op kaart aan te geven. Is in bijlage een kaart met aanvullende beschermde soorten opgenomen?

- ja
 nee

BEHEERDER:

AANNEMER:

Datum .....

Datum .....

Plaats .....

Plaats .....

Naam .....

Naam .....

Handtekening .....

Handtekening .....

Bijlage 3.4 Maatregelen uit Gedragscode voor Waterschappen

Let wel: de hieronder opgenomen tekst van de gedragscode van de Unie van Waterschappen is de tekst zoals die luidt ten tijde van de totstandkoming van de Gedragscode natuurbeheer. Het is mogelijk dat de tekst van de gedragscode van de Unie van Waterschappen op enig moment wordt gewijzigd of zelfs komt te vervallen. De gebruiker van de Gedragscode natuurbeheer dient hierop bedacht te zijn en zal zo nodig na moeten gaan wat de actuele geldende tekst is van de gedragscode van de Unie van Waterschappen.

3.4.1 Schonen van waterlopen en oevers (het natte profiel)

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2, 3 van hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap de datum van de werkzaamheden en de werkmethode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- schoningswerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle wateren oeverplanten zaad gezet. In de maanden november-december kan worden geschoond zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, dat wil zeggen, zolang de watertemperatuur boven de 10° C blijft;
- in tweede instantie kan schoning slechts tussen 1 juni en 15 juli worden uitgevoerd, mits goed wordt gelet op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten. Groeiplaatsen van de juridisch zwaarder beschermde planten en vogelnesten worden bij het schonen ruim gespaard. Voor vogelnesten wil dat zeggen: minimaal 3 meter om het nest ongemoeid laten, tussen 15 maart en 1 juni minimaal 5 meter om het nest niet schonen;
- in laatste instantie zullen schoningswerkzaamheden in de periode tussen half maart en 1 juni alléén plaatsvinden als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten uit tabel 3 in hoofdstuk 5 geldt bovendien de eis dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn;
- het schonen geschiedt op zo'n manier dat water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen naar het water;
- het verdient aanbeveling het schoonsel minimaal 48 uur naast de watergang te laten liggen, opdat amfibieën terug naar de watergang kunnen vluchten. Langs watergangen met een botanische doelstelling kan een keuze worden gemaakt voor versneld afvoeren van het maaisel;
- bij het afzetten van slootmaaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Bovenstaande fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming voor soorten die frequent, maar diffuus in bepaalde regio's voorkomen, zoals de bittervoorn en het biermpje. Bij soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties, zijn aanvullend schadebeperkende maatregelen nodig. Dat geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de beschermde soorten. De maatregelen worden gespecificeerd in het onderhoudsplan, zoals:

- delen van de slootvegetatie en van de waterbodem (minimaal 25%) worden gespaard, door het werkgebied gefaseerd te schonen, opdat de functie van het leefgebied van te beschermen soort(en) behouden blijft en vissen en amfibieën kunnen vluchten;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;
- op de kant gedeponiseerd schoonsel wordt altijd gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten, direct na het opschonen. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun gastheren, zoals zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbescheer-gemeenschappen (groene glazenmaker, zwarte stern) wordt minimaal 50% van de vegetatie gespaard. Het gespaarde gedeelte wordt pas geschoond nadat het eerder geschoonde gedeelte voldoende hersteld is;
- op plaatsen waar voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd;
- indien niet kan worden voldaan aan de gedragsregel om minimaal 25% van vegetatie en slootbodem ongemoeid te laten (50% voor krabbescheer), dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen, dat het schonen van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van beschermde soorten. Bij het vaststellen van dergelijke maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake deskundige te worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten dienen te worden gemonitord.

3.4.2 Baggeren van bodems, herprofilering en herstelwerkzaamheden aan oevers

Het betreft hier werkzaamheden die tot doel hebben het watersysteem te laten voldoen aan de maatvoering die in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/ afvoercapaciteit of doorstroomprofiel. In tegenstelling tot het jaarlijkse maaien en schonen, wordt het baggeren doorgaans niet vaker dan eens per acht jaar uitgevoerd. Dit leidt dus automatisch tot een fasering in tijd en ruimte. Bij de uitvoering wordt rekening gehouden met bestaande richtlijnen voor de temperatuur van het water (tussen 10 en 25° C). Als die te hoog of te laag is, dan is extra voorzorg noodzakelijk. Bij een te lage temperatuur raken vissen en amfibieën inactief waardoor zij niet meer kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water ontstaan.

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2,3 van hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap de datum van de werkzaamheden en de methode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- baggerwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. In de maanden november-december kan nog worden gebaggerd zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, dat wil zeggen, zolang de watertemperatuur boven de 10° C blijft;

- in tweede instantie kan slechts gebaggerd worden tussen 1 juni en 15 juli en na het intreden van de winterrust (tussen 1 november en 15 maart), mits de werkzaamheden op kleinere schaal gefaseerd plaatsvinden. Dat wil zeggen als ook lokaal zo veel leefgebied wordt gespaard (minimaal 25%), als nodig is om de functies van het leefgebied van te beschermen soort(en) te kunnen behouden. Door fijnmaziger te werken kunnen te beschermen soorten vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw bevolken. Tussen 1 juni en 15 juli moet bovendien goed gelet worden op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten;
- in de periode van half maart tot half juli (broed- en voortplantingperiode) worden de werkzaamheden alléén uitgevoerd als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten uit tabel 3 in hoofdstuk 5 geldt bovendien de eis dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn.

Bovenstaande fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming voor soorten die frequent, maar diffuus in bepaalde regio's voorkomen, zoals de bittervoorn en het biermpje. Bij soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties, zijn aanvullend schadebeperkende maatregelen nodig. Dat geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de beschermde soorten. De maatregelen worden gespecificeerd in het onderhoudsplan zoals:

- delen van de slootvegetatie en van de waterbodem (minimaal 25%) worden gespaard, zodat te beschermen soorten kunnen vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw kunnen bevolken. Dit kan door het werkgebied gefaseerd te baggeren;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;
- te beschermen soort(en) worden tijdelijk weggevangen of geïsoleerd van dat deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden;
- op de kant gedeponeerde bagger wordt direct gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten. Deze worden teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun eventuele waardplanten en gastheren, zoals zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbescheer-gemeenschappen (waaronder groene glazenmaker, zwarte stern) wordt minimaal 50% van de vegetatie en waterbodem gespaard. Tijdens het baggeren worden op de kant gedeponeerde krabbescheerplanten zoveel mogelijk teruggeplaatst;
- op plaatsen waar voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd;
- indien niet kan worden voldaan aan de gedragsregel om 25% van vegetatie en slootbodem ongemoeid te laten (50% op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbescheer), dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen, dat het baggeren van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van te beschermen soorten. Bij het vaststellen van dergelijke maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake deskundige te worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten dienen te worden gemonitord.

Bij het afzetten van bagger of slootmaaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Bij herstelwerkzaamheden aan watergangen en oevers worden zo nodig aldaar en in de directe omgeving schadebeperkende maatregelen getroffen, afhankelijk van de te beschermen soorten ter plaatse. Aanwezige vogels en hun nesten worden opgespoord en gespaard.